

С Е Т И Н Ј Е И НЈЕГОВИ МУЗЕЈИ

Vodić

ЦЕНТРАЛНА НАР БИБЛИОТЕКА
„ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ“
ЦЕТИЊЕ
ЦРНА ГОРА

11 177825



NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE
ЂУРЂЕ
ЦРНОЈЕВИЋ

U-11689479

CETINJE

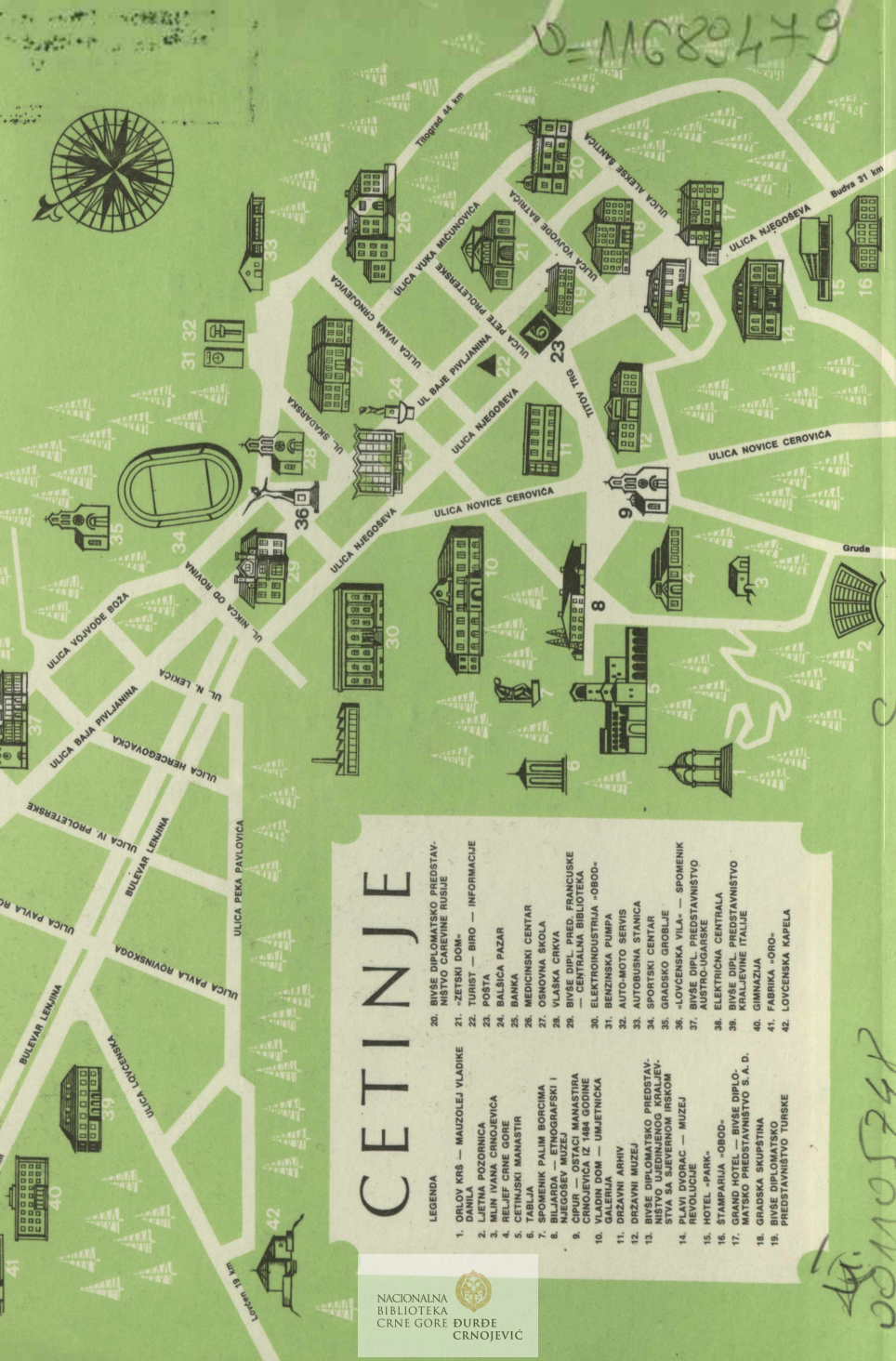
LEGENDA

- 1. ORZAVNI ARHIV
- 2. DANILA
- 3. LIETNA POZORNICA
- 4. RELJEF CRNE GORE
- 5. RELJEF CRNI MANASTIR
- 6. TABLIJA
- 7. SPOMENIK PALIM BORCIMA
- 8. BILJARDE - ETNOGRAFSKI I NJEGOVEV MUZEJ
- 9. CRNOJEVSKI MANASTIRA CRNOJEVSKI 1248. GODINE
- 10. VLADIN DOM - UMJETNIČKA GALERIJA
- 11. CRNOJEVSKI ARHIV
- 12. ORZAVNI MUZEJ
- 13. BIVŠE DIPLOMATSKO PREDSTAVNIŠTVO S.A.D.
- 14. PLAVI DVORAC - MUZEJ REVOLUCIJE
- 15. HOTEL "PARK"
- 16. STAMPARIJA "OBOD"
- 17. GRAND HOTEL - BIVŠE DIPLOMATSKO PREDSTAVNIŠTVO S.A.D.
- 18. GRADSKA SKUPŠTINA
- 19. BIVŠE DIPLOMATSKO PREDSTAVNIŠTVO TURSKE
- 20. BIVŠE DIPLOMATSKO PREDSTAVNIŠTVO CAREVINE RUSIJE
- 21. "ZETSKI DOM"
- 22. TURISTI - BIRO - INFORMACIJE
- 23. POŠTA
- 24. BALIČA PAZAR
- 25. BANKA
- 26. MEDICINSKI CENTAR
- 27. OSNOVNA ŠKOLA
- 28. VLASKA CRKVA
- 29. BIVŠE DIPL. PRED. FRANCUSKE
- 30. ELEKTROINDUSTRIJA - "OBOD"
- 31. BENZINSKA PUMPA
- 32. AUTO-MOTO SERVIS
- 33. AUTOBUSNA STANICA
- 34. SPORTSKI CENTAR
- 35. GRADSKO GROBLJE
- 36. "LOVCENSKA VILA" - SPOMENIK
- 37. BIVŠE DIPL. PREDSTAVNIŠTVO AUSTRO-UGARSKE
- 38. ELEKTRICNA CENTRALA
- 39. BIVŠE DIPL. PREDSTAVNIŠTVO KRALJEVINE ITALIJE
- 40. GIMNAZIJA
- 41. FABRIKA "ORO"
- 42. LOVCENSKA KAPELA

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE


DURDE
CRNOJEVIĆ

U-11689479

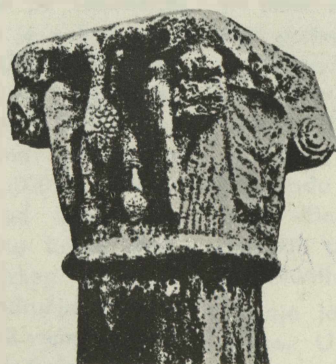


ЦЕНТРАЛНА НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
„ЂУРЂЕ ЛИПОВИЋИЋИ“
ЦЕТИЊЕ
Сигн. бр. 1177/25

CETINJE

I NJEGOVI MUZEJI

Vodič



Izdavač
NIP „MONOS“
BEOGRAD
1972

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE



ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

Autori:
STANISLAV-RAKO VUJOŠEVIĆ i MILAN JOVIĆEVIĆ

Fotografije:
Mitja Koman

Recenzenti:
dr Branko Pavićević i dr Tomica Nikčević

Redakcija:
Stanislav-Rako Vujošević, Danilo Kalezić i Alfred Pal

Glavni i odgovorni urednik:
Danilo Kalezić

Grafički urednik:
Alfred Pal

Lektor:
Risto Kovijanić



CETINJE

Nekadašnja prijestonica crnogorske države sad je sjedište komune. Broji 11.893 stanovnika (popis iz 1971).

Cetinje je dobilo ime po istoimenoj rječici ponornici, koja je nekad tekla kroz Cetinjsko polje. Grad leži u kraškom polju širine 0,5 do 1,3 km, sa ukupnom površinom oko 4 km². Ovičen je sa svih strana krečnjačkim brdima, visokim i do 1.000 m. Udaljen je od mora 12, a od Skadarskog jezera 14 km vazdušne linije. Nadmorska visina Cetinjskog polja je 670 m. Klima ovog područja odlikuje se umjerenohladnim ali veoma sniježnim zimama, svježim i suvim ljetima, kišovitim proljećima i jesenima.

Veze sa Cetinjem su uzani asfaltirani putevi sa brojnim serpentinama i divnim pogledom na Boku Kotorsku, Skadarsko jezero i Budvansku rivijeru.

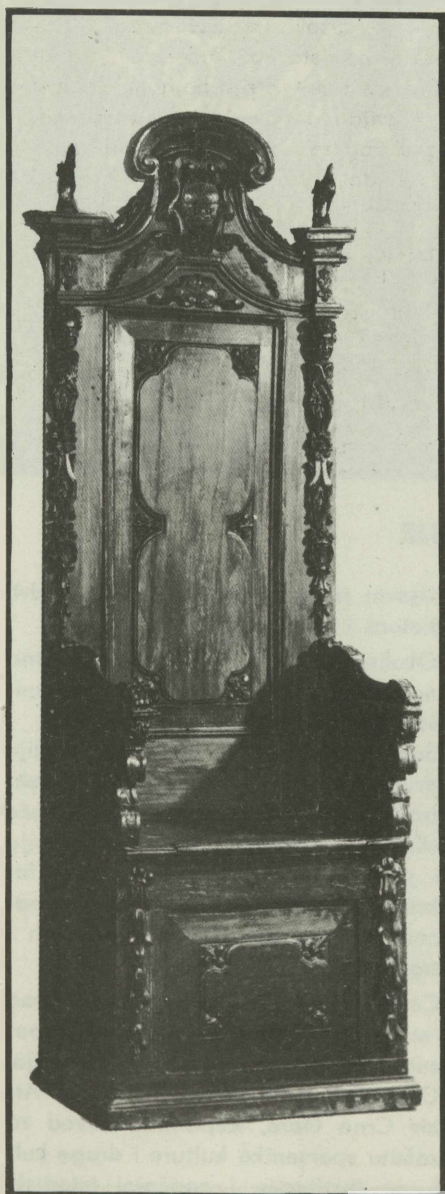
Glavni putni pravci su prema Budvi, Kotoru i Titogradu.

Okolina Cetinja je siromašna. Ona ne može zadovoljiti gradsko stanovništvo poljoprivrednim proizvodima.

Sam grad Cetinje razvio je poslije drugog svjetskog rata industriju (Elektroindustrija »Obod«, Fabrika obuće »Košuta«, Preduzeće za eksploataciju i preradu bijelih boksita, pogon fabrike »Galenika« za preradu farmaceutskih preparata) i više uslužnih i trgovinskih preduzeća.

Cetinje je inače poznato kao grad-muzej. U njemu se nalazi više poznatih muzeja, Umjetnička galerija, Centralna biblioteka Crne Gore, Arhiv Crne Gore, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture i druge kulturne institucije i značajni historijski spomenici.

ISTORIJSKI RAZVITAK



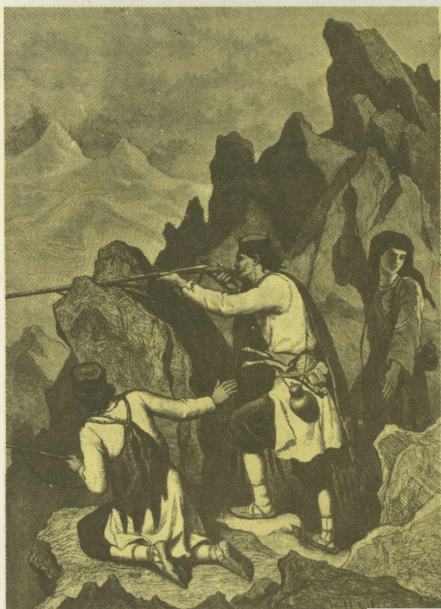
Prijestona stolica Ivana Crnojevića (XV v.) Njegoš.

Cetinje je ušlo u političku istoriju Crne Gore kada je vladar Zete, Ivan Crnojević, povlačeći se pred Turcima, preselio svoju stolicu u Cetinjsko polje, gdje je 1482. godine sagradio dvor, a dvije godine kasnije i Cetinjski manastir, u koji je prenio sjedište zetske mitropolije. Posljednje godine samostalnosti Zete ispunjene su naporima njenih vladara Crnojevića da, oslanjajući se na Mletačku Republiku, sačuvaju nezavisnost. U tim nastojanjima nijesu izostajali ni naponi za kulturnim stvaralaštvom. Tako je potonji Crnojević (Đurađ), god. 1493, donio iz Mletaka štampariju, koja je radila nekoliko godina. Iz Crnojevićeve štamparije izašla je prva knjiga na slovenskom jugu – Oktoih prvoglasnik. U ovoj štampariji štampane su još četiri ćirilske knjige crkvene sadržine. Tako je Cetinje postalo ne samo politički već i kulturni i duhovni centar Zete, kasnije Crne Gore.

Padom Zete pod tursku vrhovnu vlast nastao je zastoj u materijalnom i kulturnom razvoju Cetinja. Njegovo političko značenje nikad nije prestajalo. Ono će naročito da naraste u XVII vijeku kad je otpočeo široki pokret našeg naroda protiv Turaka. Istorijska uloga Cetinja i Cetinjske mitropolije postaje naročito značajna početkom XVIII vijeka, kad Crnogorci, uz politički oslonac na Rusiju, prave planove za stvaranje samostalne i nezavisne države. Tada se na čelu Cetinjske mitropolije nalazi Danilo Šćepčev, rodonačelnik dinastije Petrović-

U doba Vladike Danila izvršena je »istraga poturica« u Crnoj Gori. Taj događaj je poslužio kao motiv Petru II Petroviću Njegošu (1813–1851), vladici i vladaru Crne Gore (1830–1851), za njegov dramsko-epski i filozofski spjev »Gorski Vijenac«.

Čitav XVIII vijek ispunjen je neprekidnim borbama Crnogoraca za sticanje nacionalne nezavisnosti. Ovi naponi su krunisani uspjehom pri kraju toga vijeka, kad su Crnogorci, pod vođstvom vladike Petra I Petrovića Njegoša (1784–1830) u dvjema velikim bitkama, 1796. godine, potpuno porazili skadarskog vezira Mahmut pašu Bušatliju. Otada Crnogorci, naporedo sa oslobodilačkom borbom protiv Turaka, ulažu napore za izgradnju institucija svoje nacionalne države.



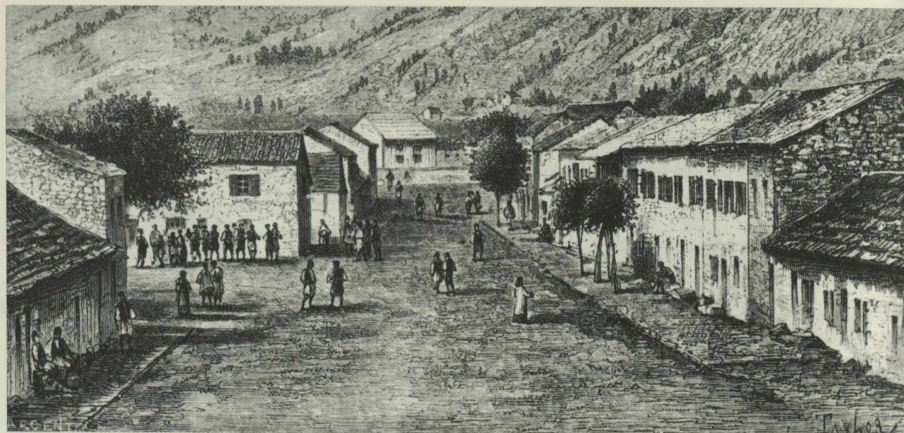
Crnogorci u borbi

U dugotrajnoj oslobodilačkoj borbi izgradio se i poseban mentalitet Crnogoraca, kod kojih su junaštvo, pregalaštvo, visoki ratnički moral i čovječstvo predstavljali najveće ljudske vrline. U tom patrijarhalnom društvu se razvijao ideal čovjeka-pregaoca, sposobnog za najveće žrtve, riješenog da ide do filozofije apsurdna – »neka bude što biti ne može« (Njegoš).

Od kraja XVIII vijeka Crna Gora privlači pažnju čitavog slovenskog svijeta. Postepeno počinje da se razvija kult Crne Gore, koji će u XIX vijeku, kad nacionalno-revolucionarni pokreti na Balkanu razaraju i lome državnu zgradu nekadašnje velike Osmanske carevine, dostići svoj vrhunac.

U oslobodilačkim stremljenjima, i kasnije u naporima za izgradnju nacionalne države, Cetinje je bilo središte ideja i podsticaja. K njemu su upirali poglede i mnogi krajevi oko Crne Gore.

Cetinje se kao grad razvijalo dosta sporo. Manastir je dugo vremena bio jedina građevina pod Orlovim Kršem. Sam manastir je tri puta razaran (1692, 1712 i 1785) i obnavljan. Tek u doba vladike Petra I Petrovića Njegoša izgrađena je pored manastira, na njegovoj sjevernoj strani, jedna jednospratna kuća, »Sionica«. U doba vladike Petra II podignuto je, na prostoru u blizini manastira, još nekoliko kuća. Jedna od njih je služila kao prva cetinjska gostionica. Godine 1838. završena je Njegoševa rezidencija, nazvana Biljarda, po biljaru koji se nalazio u jednoj od njenih soba. U »Biljardi«, osim vladičine rezidencije, bili su smješteni »Praviteljstvu-



Cetinje iz 1856. godine

jušci senat crnogorski i brdski» i vladici perjanici. Na brdu iznad Biljarde i Manastira podigao je vladika-pjesnik čuvenu Tablju. U njegovo vrijeme, na njoj su isticane, kao ratni trofeji, odsječene turske glave, a kasnije (1873) na njoj je namješteno veliko zvono.

Za vlade knjaza Danila (1852–1860), koji je dotadašnju vladarsku mitropolitsku titulu zamijenio knjaževskom, Cetinje se nije izgrađivalo. Kratko vrijeme njegove vladavine i stalni i oštri sukobi sa Turcima nijesu pružili za to bilo kakve mogućnosti. U očajničkom naporu da se pruži otpor Turcima, koji su prodrli i na domak samog Cetinja, a u nedostatku municije, Crnogorci su pretopili čak i olovni krov Biljarde i slova Njegoševe štamparije u puščana zrna. Nije ni čudo da je Cetinje u godini Danilove pogibije (1860), pored Manastira i Biljarde, imalo svega 34 kućice pokrivene slamom. U narednih deset godina taj

broj se povećao na šezdeset kuća i jednu gostionicu. To je čuvena Lokanda, u kojoj su odsijedale mnoge poznate ličnosti, domaće i strane.

Do početka crnogorsko-turskog rata 1876–1878. godine, od značajnih objekata podignute su zgrade: Dvor knjaza Nikole (1871), Djevojački institut (1871) i Bolnica »Danilo I« (1875). Istovremeno je izgrađena Vojna laboratorija (1875), koja je služila za opravku oružja. U njoj je smješten i vojni muzej u kojem su čuvani mnogobrojni ratni trofeji iz borbi sa Turcima. Poslije Berlinskog kongresa (1878), koji je Crnoj Gori donio međunarodno priznanje državnog suvereniteta, nastupio je dugotrajni mirni period, koji je omogućio nagli razvitak Cetinja, kao prijestonice proširene i osnažene države. Cetinje se formira oko starog istorijskog jezgra, Manastira i Biljarde, a gradsko područje se znatno proširuje. Razvijeni državni aparat, prosvjetne i kulturne ustano-



Učenicice djevojačkog instituta (1869)

ve, diplomatska predstavništva, razvika gradskih djelatnosti, kao i porast stanovništva nametali su potrebu ubrzane gradnje. Niče veliki broj novih zgrada, uređuju se ulice, poravnava teren, podižu dva parka (Opštinski i Dvorski), uvodi moderni vodovod (1891) i električno osvjetljenje (1910). Od samog početka ova gradnja počiva na jednoj jasnoj urbanističkoj zamisli. Ulice su prave i ravne, relativno široke, zasađene drvoredima lipa i bagrema, izuzetno čiste. Kuće su uglavnom niske i skromne, sa prelomljenim krovovima; većina ima dvorište i mansardu. Posebno se ističu zgrade državnih organa i diplomatskih predstavništava, ali ni one svojim obl.kom i visinom ne remete ukupan ambijent. Najznačajnije zgrade iz tog vremena su: Zetski dom (1884), Vojni stan (1891), zgrade ruskog, austro-ugarskog, turskog, francuskog, engleskog i italijanskog poslanstva i Vladin dom (1910).

Cetinje je imalo i ulogu crnogorskog kulturnog i prosvjetnog centra. Prvu osnovnu školu osnovao je Njegoš 1834, a u doba knjaza Nikole otvorene su: Bogoslovija (1863), Djevojački institut (1869), Državna gimnazija (1870), Artiljerijska oficirska škola (1896), Dječje zabavište (1903), Oficirska škola (1906) i Kadetski korpus (1911).

U ovom periodu odvijala se i određena kulturna djelatnost. Pored društva Cetinjske čitaonice (1868), Diletantskog pozorišnog društva, Muzeja i Biblioteke smještenih u Zetskom domu, rade i četiri štamparije, od kojih jedna privatna. One razvijaju prilično bogatu izdavačku djelatnost. Pojavljuje se crnogorska periodika – šest naslova novina («Glas crnogorca», «Vjesnik», «Dnevne novosti», «Cetinjski vjesnik», «Ustavnost» i «Dnevni list»), četiri stručna i dva službena lista, šest književnih listova i časopisa i dva godišnjaka.



Crnogorska konjica

Dalji razvitak Cetinja usporili su balkanski ratovi (1912–1913) i prvi svjetski rat. Za vrijeme austro-ugarske okupacije (1916–1918), vjekovno kulturno-istorijsko nasleđe Cetinja i Crne Gore znatno je opljačkano i uništeno. Po završetku rata 1918. godine, Crna Gora ulazi u sastav jugoslovenske države, a Cetinje postaje centar, prvo Zetske oblasti, a zatim Zetske banovine. U njemu je pored Banske uprave bila i Komanda Zetske divizijske oblasti. Između dva svjetska rata podignute su zgrade: Banska uprava, Hipotekarna banka, Zadružni dom, kao i nekoliko stambenih zgrada za činovnike i oficire i nekoliko većih privatnih kuća. Ranija kulturno-prosvjetna tradicija se donekle nastavlja, a značajnu ulogu počinju igrati radnička društva i organizacije.

U vrijeme drugog svjetskog rata Cetinje je ostalo vjerno svojoj slobodarskoj tradiciji. Okupirano od strane Italijana do 1943. godine, a zatim do novembra 1944. od strane njemačkih trupa, grad je preživljavao teške dane. Iako centar okupacione vlasti, pružao je snažan otpor neprijatelju. Njegovi građani borili su se u raznim jedinicama NOV širom Jugoslavije. O njegovom učešću u NOB dovoljno govori činjenica da je iz opštine Cetinje proglašeno 46 narodnih heroja.

Poslijeratni razvitak Cetinja obilježen je pojavom industrije, i u vezi s tim gradi se nekoliko komunalnih objekata i stambenih blokova. U oblasti kulture posebna se pažnja poklanja razvoju republičkih ustanova – muzejima, Biblioteci, Arhivu i Zavodu za zaštitu spomenika kulture.

KULTURNO-ISTORIJSKI SPOMENICI

VLAŠKA CRKVA. Sagradili su je 1450. godine stočari – »vlasi«, koji su tuda napasali svoja stada. Nekoliko puta je prepravljana i povećavana, a 1864. godine dobila je današnji izgled. Krajem XIX vijeka, oko crkve je napravljena ograda od 2.000 pušaka zaplijenjenih u borbama sa Turcima 1858. i 1876–1878. Ispred crkve su dva stećka, ispod kojih su, prema predanju,



Vlaška crkva

sahranjeni čuveni ĥarambaša Bajo Pivljanin (poginuo na Vrtijeljci 1685. godine braneći Cetinje od Turaka) i njegova žena.

CETINJSKI MANASTIR. Podigao ga je Ivan Crnojević 1484. godine, na mjestu koje se i danas zove Ćipur (po grčkoj riječi kipuria – mjesto za sadenje povrća). To je prostor između današnjih zgrada Državnog muzeja i Biljarde, nedaleko od Orlova

Srušen je prilikom prodora skadarskog paše Sulejmana Bušatlije, 1692. godine. Na temeljima centralne crkve manastira Crnojevića, knjaz Nikola je podigao dvorsku kapelu (1886). Nakon posljednjeg rata pristupilo se otkopavanju temelja starog manastira i izvršena je djelimična restauracija sačuvane arhitekture. U stvari, na ostacima originalnih stubova crkvenog trijema postavljeno je pet autentičnih kapitela sa starog manastira. Na jednom od njih je isklesan dvoglavi orao iz grba Crnojevića.

Za manastir Crnojevića vezan je i rad prve štamparije kod Južnih Slovena. U njoj su od 1493–1496. godine, štampane pet do sada poznatih ćiriličkih inkunabula. Među njima je Oktoih prvoglasnik (1494).

Po nekim sačuvanim izvorima moguće je izvesti rekonstrukciju prvobitnog manastira. Manastirski kompleks zauzimao je površinu od 1.400 m². Taj prostor bio je opkoljen zaštitnim rovom ispunjenim vodom, zidom od suvomeđe sa 62 puškarnice i odbranbenim kočevima. Po jednom izvoru s





Senatska kuća-enterier

početka XVII vijeka, u manastiru je pored mitropolita živjelo 25 kaluđera i 40 manastirskih đaka i isposnika. Uz same odbranbene zidove prostirali su se manastirski konaci, manja crkva sv. Petra, a na sredini manastirskog dvorišta nalazila se trobrodna crkva sv. Bogorodice, okružena sa tri strane trijemom postavljenim na 18 stubova sa kapi telima.

NOVI MANASTIR. Kada je vladika Danilo Petrović (1696–1735) obnavljao manastir (1701) postavio mu je temelje nedaleko od starog, bliže brdu, na mjestu, gdje je nekada bio dvorac Ivana Crnojevića. Po svojoj funkciji, on je nastavak starog manastira Crnojevića. Zbog skromnih materijalnih mogućnosti njegovog osnivača nije mogao biti obnovljen u prvobitnom sjaju. Za njegovu gradnju djelimično je upotrijebljen materijal sa razrušenog manastira, pa je kitorski natpis postavljen iznad ulaza u pri-

prati nove crkve. Isto tako su u arhitekturi novog manastira upotrijebljeni najkarakterističniji sačuvani fragmenti renesansnog stila starog manastira, kao parapetna ploča sa grbom Crnojevića na apsidi crkve i 6 kapi teta na galeriji sprata manastirskog konaka.

Ni ovaj manastir nije ostao pošteđen turskih razaranja nego je dijelio sudbinu crnogorskog naroda. Desetak godina poslije podizanja razorila ga je vojska bosanskog vezira Ahmet paše Šapčalije (1712). Poslije toga uslijedio je razorni pohod Numan-paše Čuprilića. Manastir je obnovljen tek 1724. godine. Posljednje razaranja manastir je pretrpio 1785. godine, kada je u Cetinje prodro jedan od najljućih crnogorskih neprijatelja, skadarski vezir Mahmut paša Bušatlija. Već sljedeće godine, vladika Petar I Petrović obnovio je manastir. Docijniji mitropoliti vršili su manje po-

pravke i neke dogradnje do današnjeg izgleda.

Manastir je bio i crnogorsko kulturno središte, jer je u njemu čuvana kulturno-istorijska baština, radila prva osnovna škola (1834) kao i prva crnogorska štamparija poslije Crnojevića (1833). Sadašnji manastir je zdanje građeno u više mahova, kompleks manjih i većih zgrada bez nekog osnovnog plana. I pored skromne arhitekture, zahvaljujući skladnom uklaпанju u ambijent i svom položaju, manastir djeluje jedinstveno. Najvećim dijelom ograđen je visokim zidom sa tri ulaza. Glavni ulaz je na istočnoj strani, a desno se nalazi mala manastirska crkva. Iznad crkve je visoki četverougaoi zvonik, a lijevo su dvospratne galerije kroz koje se prolazi u manastirske konake i pomoćne prostorije. Među ovim prostorijama ističu se: isposnička ćelija sv. Petra (vladike Petra I Petrovića-Njegoša), čuvena manastirska tamnica, poznata pod imenom »Guvernadurica« i manastirska riznica, danas izložena kao muzej. Na južnoj strani je mitropolitov stan.

U okviru manastirskog kompleksa sahranjeni su mnogi članovi dinastije Petrović, a u samoj crkvi vladika Petar I (kasnije proglašen za sveca), knjaz Danilo i veliki vojvoda Mirko.

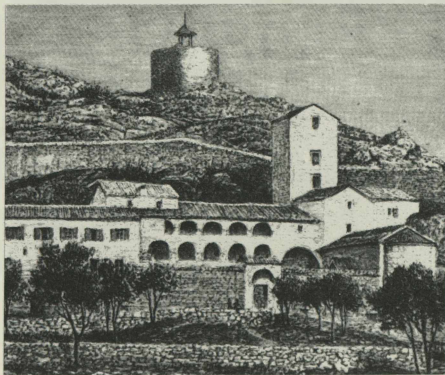
BILJARDA. To je zgrada koju je 1838. godine sagradio Petar II Petrović Njegoš za svoju rezidenciju (do tada u Cetinjskom manastiru). Pored Njegoševog privatnog stana u ovoj zgradi su bili smješteni tek oformljeni organi državne vlasti – senat, a zatim perjanici, koji su bili neka vrsta poli-

cije i tjelesna garda. Tu je radila i Njegoševa štamparija, prenesena iz Manastira.

U jednoj prostoriji zgrade bio je smješten Njegošev bilijar, po kome je ta soba od savremenika nazvana »Biljarda«. Kasnije se taj naziv prenio na cijelu zgradu.

Biljarda je kamena jednospratna građevina, dugačka 72,40 i široka 7,50 m i pokrivena olovnim krovom. Oba njena kraja bila su proširena sa po jednom prostorijom, što je zgradi dalo oblik slova Z. Oko zgrade je prostrano dvorište, opasano visokim odbrambenim zidom sa četiri utvrđene kule na uglovima.

Prvu izmjenu Biljarda je doživjela u doba knjaza Danila (1852–1860). Tada je od njenog zapadnog krila, pa do kule prema Manastiru, dozidana posebna zgrada. Tom prilikom uklonjena je jedna njena kula. Od 1871. godine, kada je sagrađen novi dvor, Biljarda je izgubila ulogu vladarske rezidencije. Dugo vremena jedina velika državna zgrada, Biljarda je po-



Manastir i Tablja (detalj gravure)

služila za smještaj gotovo svih državnih institucija.

Prilikom stogodišnjice Njegoševe smrti 1951. izvršena je rekonstrukcija Biljarde. Tom prilikom u nju su smješteni Njegošev i Etnografski muzej.

TABLJA. Na brdu iznad manastira nalazi se Tablja, koju je podigao Petar II Petrović Njegoš. To je okrugla kamena kula. Prvobitno je trebalo da posluži kao tvrđava, u kojoj će se smjestiti topovi za odbranu Manastira. Jedno vrijeme Crnogorci su na njoj isticali odsječene turske glave, koje su kao ratne trofeje donosili na Cetinje. To je bila odmazda za posječene crnogorske glave kojima su turske paše kitili bedeme svojih gradova. Na Tablji je 1873. godine namješteno veliko crkveno zvono, teško 1631,5 kg.

DVORAC KRALJA NIKOLE. Gradnja je počela 1863. godine, s namjerom da se izgradi dvor za knjeginju Darinku, ženu Nikolinog prethodnika knjaza Danila. Zgrada je završena 1871. U nju je iz Biljarde preseljen dvor knjaza Nikole. Današnji izgled je dobio 1910. godine. Tada je de-

taljno rekonstruisan, osvjetljen iz tek izgrađene cetinjske elektrane i popunjen namještajem. Iako rezidencija crnogorskog vladara, to je skromno i jednostavno zdanje, kako po veličini tako i po svojim arhitektonskim karakteristikama. Iza Dvora proteže se veliki dvorski park.

Od 1926. godine u Dvoru se nalazi Državni muzej Crne Gore.

ZETSKI DOM. Zgrada je građena za smještaj prvih kulturnih ustanova u Crnoj Gori – kulturnog društva «Cetinjska čitaonica», Muzeja, Biblioteke i Diletantskog pozorišta. Gradnja je počela 1884. godine, po projektu trogirskog arhitekta J. Slade. Izgrađena je povodom proslave četiristogodišnjice prenošenja Crnojevića prijestonice sa Oboda na Cetinje. Zgrada ima izvjesne arhitektonske stilske odlike sa simetričnim oblicima, visokim romanjskim prozorima i vitkim stubovima.

PRESTOLONASLJEDNIKOV DVORAC (Plavi dvorac). Izgrađen je 1894–1895, u stilu kasnog ampira, za stanovanje princa Danila, crnogorskog prestolonasljednika. Zgrada je poslužila kao uzor za gradnju zgrada ostalih članova vladarske porodice po Crnoj Gori. Sada je u zgradi privremena izložba Muzeja NOB-a, dok je dio zgrade rezervisan za povremene i prigodne izložbe.

VLADIN DOM. Ova najveća građevina u ondašnjoj Crnoj Gori poslužila je za smještaj crnogorske skupštine, vlade i drugih državnih ustanova. Po tome je i dobila naziv Vladin dom. Poslije prvog svjetskog rata bila je poznata pod imenom Dom slobode. Građena je po projektu italijanskih inženjera 1910. godine. Fasada je izgrađena u baroknom stilu i izvanredno uklopljena u ambijent sta-



Zetski dom



Grob vladike Danila na Orlovom kršu

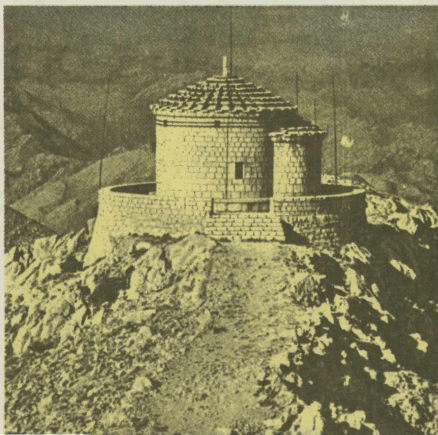
rog istorijskog jezgra Cetinja. Predstavlja vrlo uspješno arhitektonsko i urbanističko rješenje za ovaj dio grada. Pored velikog časovnika nalaze se figure muškarca (dan) i žene (noć), po uzoru na Mikelandelovo djelo na grobnici Mediči u Firenci. Ispod časovnika su figure boginja Flore i Minerve. Na spratu Vladina doma smještena je Umjetnička galerija Crne Gore. Ostatak zgrade adaptira se za Istorijski muzej Crne Gore.

GROB VLADIKE DANILA na Orlovom Kršu. Po zamisli crnogorske princeze, docnije italijanske kraljice Jelene, podignut je 1896. godine mauzolej vladici Danilu, osnivaču dinastije Petrović-Njegoš. U projektu su učestvovali Francuzi, arhitekta Frucha i vajar Paul Moreau Vauthier. Radovima je rukovodio inženjer Andrija Radović, a majstori su bili zidari i kamenoresci iz Crne Gore i Korčule.

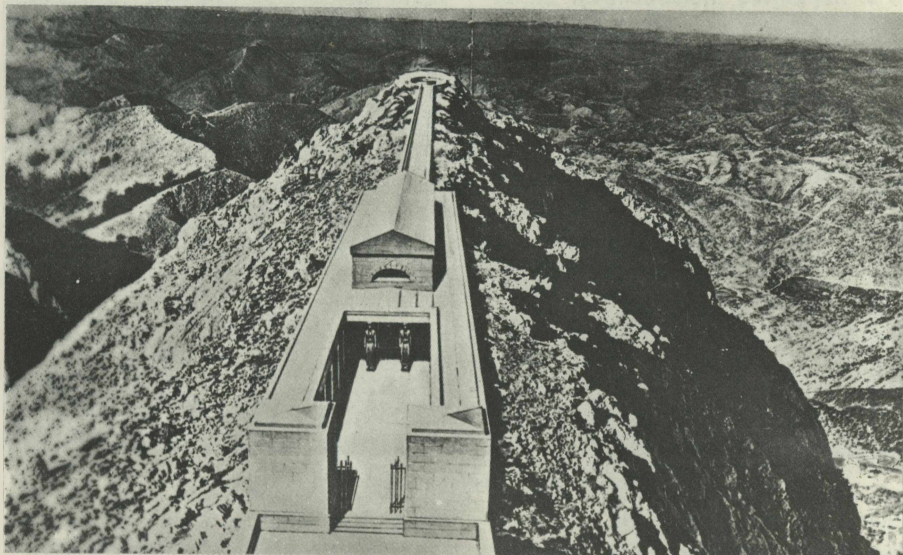
Spomenik je podignut na zaravnjenom platou Orlova Krša. To je arhitektonski kompleks sastavljen od grobnice u obliku sarkofaga, na čijoj se

zadnjoj strani uzdiže kameni krst i baldahin koji predstavlja ozvezdano nebo.

GROBNICA PETRA II PETROVIĆA NJEGOŠA NA LOVCĀNU. Njegoš je 1845. godine za svoju grobnicu podigao malu kapelicu na lovcenskom Jezerskom vrhu. U prvom svjetskom



Lovćen sa kapelicom podignutom 1925. g.



Njegošev mauzolej, projekat I. Meštrovića

ratu austrougarski okupatori su razrušili kapelicu, a Njegoševi ostaci preneseni su u Cetinjski manastir. Tu su ostali do 1925. godine, kada je kralj Aleksandar podigao novu kapelicu, u koju su ponovo prenesene Njegoševe kosti. Raniji pokušaji da se na Lovćenu podigne dostojan spomenik Njegošu ostvaruje se ovih dana izgradnjom mauzoleja, monumentalnog djela poznatog vajara Ivana Meštrovića.

Dio Cetinja, nastao u drugoj polovini XIX vijeka oko starog historijskog jezgra Manastira i Biljarde, postao je svojevrstni spomenični kompleks. Gotovo svaka kuća u njemu ima spomenično obilježje; vezana je za neku značajnu instituciju, događaj ili ličnost. Zato čitavo Cetinje ponekad zovu grad-muzej.

Pored posebno naglašenih značajnih spomenika, još mnogi objekti izdvajaju se iz ove spomenične cjeline.

STARE ZGRADE

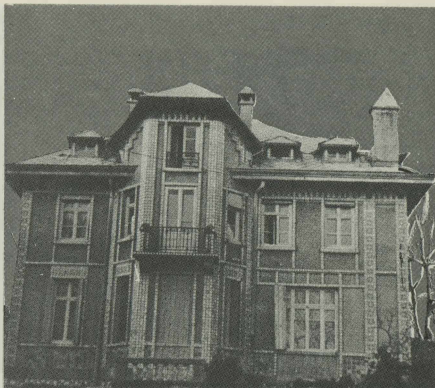
LOKANDA je prvi cetinjski hotel, izgrađen 1864. godine. U njemu su odsjedali zvanični ugledni gosti ondašnje crnogorske prijestonice. Jedno vrijeme u njemu je bilo diplomatsko predstavništvo SAD. Kasnije rekonstruisana, ova zgrada je i danas hotel.

DJEVOJAČKI INSTITUT izgrađen je 1871. u neposrednoj blizini Lokande. U njoj je radila jedna od prvih ženskih škola na Balkanu. Izdržavana je od ruske pomoći i bila pod pokroviteljstvom carice Marije Aleksandrovne. Sada je u ovoj zgradi Srednja medicinska škola.

BOLNICA »DANILO I« (Građena god. 1871–1875) je prva medicinska ustanova u Crnoj Gori. Odigrala je značajnu ulogu u spasavanju života, medicinskom vaspitanju i odgajivanju medicinskih kadrova. Danas je dio nove bolnice.

Krajem XIX i početkom XX vijeka podignute su zgrade turskog, ruskog, austro-ugarskog, italijanskog, engleskog i francuskog diplomatskog poslanstva, čija je arhitektura obogatila Cetinje modernijim građevinskim oblicima. Ostala poslanstva su bila smještena po privatnim zgradama.

Cetinje obiluje nizom zgrada vezanih za značajne događaje i ličnosti iz novije istorije. Sve su one obilježene spomen pločama i Zakonom zaštićene.



Zgrada bivšeg francuskog poslanstva

Posebnu grupu javnih spomenika čine skulptorska djela, nastala uglavnom poslije drugog svjetskog rata.

NOVIJI SPOMENICI



Spomen-kosturnica strijeljanih rodoljuba revolucije.

SPOMENIK POTOPLJENIM DOBROVOLJCIMA KOD MEDOVE, rad akademskog vajara Rista Stijovića, podignut 1939. godine, poznatiji je kao »Lovčenska vila«. Sastoji se od visokog kamenog postamenta, statue i bareljefa. Posvećen je Crnogorcima, Bokečlijima i Hercegovcima, radnicima iz SAD, koji su kao dobrovoljci 1915. pritekli u pomoć Crnoj Gori, a prilikom dolaska njihov brod je potopljen u albanskoj luci San Đovani di Medua.

SPOMEN KOSTURNICA 120 rodoljuba strijeljanih na teritoriji Opštine Cetinje 1941–1944, podignuta je u čast desetogodišnjice oslobođenja Cetinje (1954). Iznad kamene humke uzdiže se bronzana figura za stub vezanog i rafalom pokošenog rodoljuba.

Na užem području grada podignuto je niz spomen bista ličnostima iz starije crnogorske prošlosti i narodne

MUZEJI



Državni muzej

DRŽAVNI MUZEJ

Otvoren je 1926. godine u dvorcu posljednjeg crnogorskog vladara kralja Nikole I Petrovića. On je nastavak ranije crnogorske tradicije skupljanja i brižljivog čuvanja objekata kulturno-istorijske vrijednosti. Još od kraja XV vijeka, u Cetinjskom manastiru prikupljaju se ne samo vrijedni umjetnički i zanatski izrađeni crkveni predmeti, već i značajna stara dokumenta, vrijedne knjige i najljepši primjerci oružja i ostalih ratnih trofeja. Za vrijeme knjaza Danila (1852–1860), najveći dio ovih predmeta prenesen je u Biljardu i tu čuvan i popunjavan. Kasnije su predmeti, koji su se odnosili na čisto vojnu istoriju, preseljeni u novoformirani Vojni muzej pri vojnoj radionici, tzv. Laboratoriji. Izgradnjom Zetskog doma stvoreni su uslovi za formiranje savremenog muzeja, pa

je 1896. godine donesen prvi Zakon o muzeju.

Iako je prvi svjetski rat svojim razaranja nio nenadoknadivu štetu crnogorskoj kulturnoj baštini, ipak je sačuvani materijal dao solidne osnove za obnavljanje muzeja 1926. U periodu između dva svjetska rata samo je prizemni dio dvorca bio korišćen za muzej, dok je sprat bio rezervisan kao gostinska kuća dinastije Karađorđevića. Nakon drugog svjetskog rata Muzej se proširio na čitavu zgradu, a njegovi fondovi bili su zametak ostalih muzeja na Cetinju.

Po materijalu koji čuva i obrađuje, ovaj muzej je istorijskog karaktera; međutim, po izložbi, on je muzej sačuvanog ambijenta nekadašnjeg dvorca kralja Nikole. Ostala crnogorska istorija na izložbi je predstavljena

fragmentarno, i to samo u onim prostorima u kojima nije sačuvan autentični namještaj.

Najvrednije muzejske zbirke su: oružje (pretežno trofejno od XVII do XX vijeka), zastave (domaće i trofejne turske), numizmatika, posebno odlikovanja (izuzetna vladarska zbirka najvećih odlikovanja, domaća, strana i trofejna), umjetnički objekti (primijenjena umjetnost, umjetničke slike i skulpture dokumentarne vrijednosti), historijsko-etnografska (sačuvane odjeće značajnih crnogorskih ličnosti), fotografije (od sredine XIX vijeka), dokumenti (od XIII vijeka do 1916. god.), dvorska biblioteka (oko 10.000 sačuvanih primjeraka) i mnogi predmeti van uobičajenih muzejskih zbirki.

Odžaklija (soba sa kaminom). To je dnevna soba u kojoj su se oko kralja Nikole sakupljali crnogorski glavari i gdje su se donosile najvažnije odluke iz crnogorskog državnog i javnog života. U njoj nije sačuvan autentični namještaj.

U etnografsko historijskoj zbirci sačuvane su narodne nošnje kralja Nikole, kraljice Milene i nekih njihovih značajnih savremenika. Jedan od najdragocjenijih primjeraka zbirke je narodna nošnja u kojoj je ubijen knjaz Danilo (1860), žrtva političkog atentata u Kotoru. Na nošnji su vidljivi tragovi krvi i mjesto kuda je probilo pušcano zrno.

Poslije završetka crnogorsko-turskog rata 1876–1878, Crna Gora je na Berlinskom kongresu dobila priznanje svoje nezavisnosti. Od tada se razvija kao moderna država. Pored ostalog, na Cetinju se osnivaju diplomatska predstavništva svih većih ondašnjih evropskih država. U toku postojanja



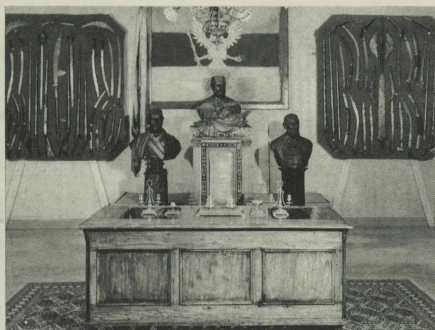
Crnogorska diplomatska uniforma



Trofejna turska zastava

samostalne crnogorske države osnovano ih je trinaest. Isto tako, crnogorski diplomatski predstavnici akreditovani su u nekim evropskim prijestonicama. Izložen je sačuvani primjerak crnogorske diplomatske uniforme.

Najdragocjeniji ratni trofeji su zaplijenjene neprijateljske zastave. Od



Radni kabinet kralja Nikole I Petrovića

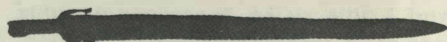
mnogih zastava, stečenih u dugotrajnim borbama sa Turcima, sačuvalo se 42 primjerka. To je jedna od najbrojnijih muzejskih zbirki te vrste u Evropi.

Sve do 1906. godine Crnogorci nemaju svoj novac. U prometu su se služili monetom susjedne Austro-Ugarske. Želeći se osloboditi bar tog vida ekonomske zavisnosti od Austro-Ugarske, Crna Gora uvodi sopstveni novac. Kovao se u nekoliko navrata u apoenima od 1 i 2 pare (bronzna), 10 i 20 para (nikal), 1, 2 i 5 perpera (srebro) i 10, 20 i 100 perpera (zlato) u austrijskim i francuskim kovnicama. Povećane potrebe za novcem u ratovima 1912–1916. god. diktirale su emitovanje papirnih novčanica. Godine 1912. izašla je prva serija u vrednostima od 1, 2, 5, 50 i 100 perpera, a 1914. dvije serije, različite izrade, ali istog datuma. Njima je dodat i novi apoen od 20 perpera. Zbog male emisije, crnogorci novci su numizmatički vrlo cijenjeni, a pojedine vrijednosti su pravi rariteti.

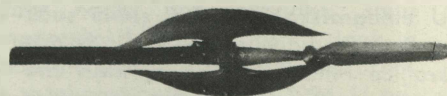
Prva crnogorska pošta osnovana je 1873, a prva serija poštanskih maraka izašla je 1874. Muzejska zbirka posjeduje tu i sve naredne emisije crnogorskih maraka.

Numizmatička i filatelistička zbirka su izložene u biljaru koji je pripadao kralju Nikoli.

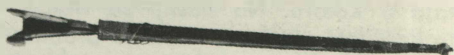
Radni kabinet. Izloženo oružje je samo dio jedne od najvrednijih jugoslovenskih muzejskih zbirki oružja. To je istovremeno i najbogatija kolekcija ratnih trofeja kod nas. Trofejna obilježja su vrlo izrazita. Na oružju se vidi da je prošlo kroz žestoke okršaje, a na mnogim primjercima su ispisani arapski i turski napisi. To su citati iz Korana, imena vlasnika i majstora koji su ih radili. Kako je najveći dio crnogorske istorije protekao u stalnoj borbi sa Turcima, pretežni broj ovih trofeja je istočnjačkog porijekla. Na Crnu Goru su napadale Turske vojske iz raznih dijelova onda velikog Osmanskog carstva, pa su u zbirci zastupljeni primjerci mnogih turskih radionica oružja.



»Mač pravde« (Persija)



Ratna sjekira (XVII v.)



Jatagan Jovana Radonjića (Boka Kotorska 1777)

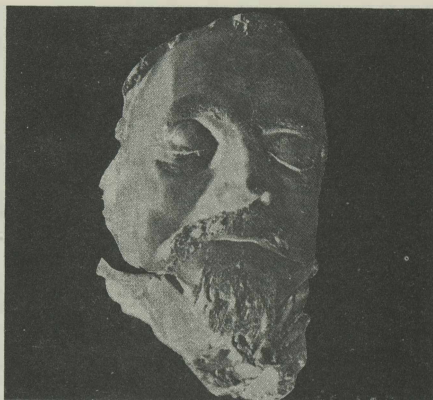


Turska sablja (XVIII–XIX v.) vezuje se za ličnost Mahmut-paše Bušatlije

Među ostalim trofejima ističe se posmrtna maska skadarskog vezira Mahmut paše, krupne ličnosti krajem XVII vijeka. Njegov ugled i slava daleko su prelazili lokalne granice. To je jedan od najljućih crnogorskih protivnika, a ujedno i posljednji turski zapovjednik koji je uspio prodrijeti u Cetinje i spaliti Manastir (1785). U posljednjem pohodu na Crnu Goru 1796. godine, njegova vojska je strahovito potučena na Krusima, a on sam je ostao mrtav na bojnopolju. To je bila jedna od onih sudbonosnih bitaka koja odlučuje o istoriji jednog naroda. Poslije nje, Crna Gora je postala stvarno nezavisna država, a njena teritorija je nešto proširena. Maska je napravljena prema odsječenoj Bušatliji glavi, čija se lobanja čuva u Cetinjskom manastiru.

Crnogorci nijesu imali vojne uniforme. Borili su se u narodnoj odjeći, a starješinske oznake, »grbove«, nosili su na kapama. Prvi grbovi uvedeni su u doba knjaza Danila. Njegov nasljednik knjaz Nikola, docnije kralj, znatno je proširio njihov broj. U njegovu doba su vojni činovi, počevši od najvećeg divizijara pa do najnižeg desetara, obilježavani posebnim znakovima. Pored oficira, grbove su imali barjaktari i trubači, s naznakom kojoj formaciji pripadaju.

Ulazni hodnik. Bitka na Grahovcu (1858) jedna je od najvećih crnogorskih pobjeda nad Turcima. Značajna je ne samo zbog potpunog vojničkog uspjeha, već i po političkim posljedicama. Naredne godine, jedna komisija koju su sačinjavali predstavnici velikih sila, povukla je granicu između



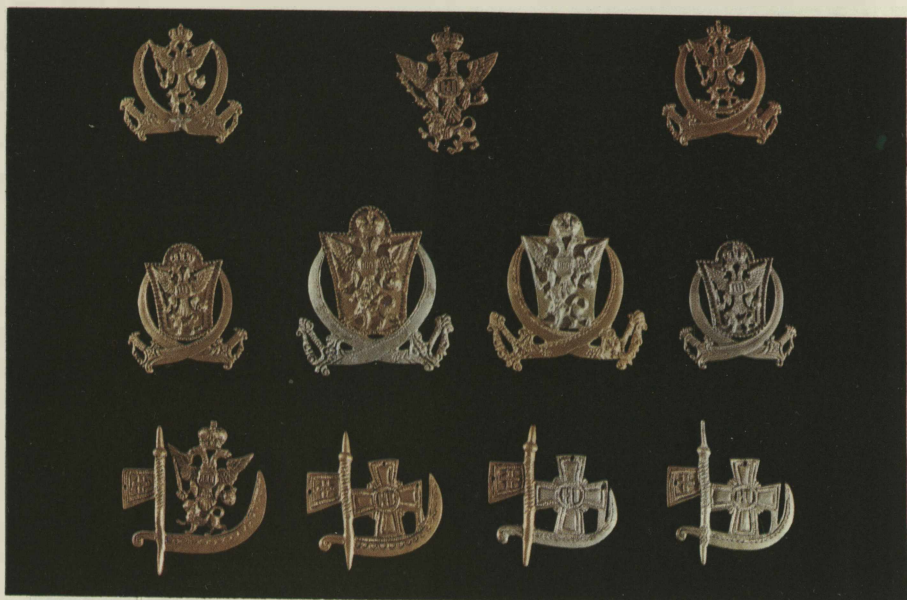
Posmrtna maska Mahmut-paše Bušatlije

Turske i Crne Gore. To je za Crnu Goru predstavljalo stvarno međunarodno priznanje suvereniteta.

U nizu bitaka koje su se odigrale u crnogorsko-turskom ratu 1876–1878. posebno je značajan okršaj na Vučjem Dolu. O žestini te bitke najbolje svjedoči jedna od sačuvanih crnogorskih četnih zastava, koja je tako izrešetana turskim kuršumima da podsjeća na paučinu.



Crnogorska ratna zastava iz bitke na Grahovcu 1858. god.



Crnogorski grbovi (činovi):

divizijar, senator, brigadir, komandir, kapetan, poručnik, potporučnik, alajbarjaktar, brigadni, bataljonski i četni barjaktar

Orijentalni salon je jedna od najvrednijih garnitura sačuvanog dvorskog namještaja, rađena u finom du-borezu.

Venecijanski salon nalazi se na istom spratu kao i *Svečana trpezarija*. Najvrednije dvorsko posuđe je uglavnom propalo. Pored nekoliko hiljada manje vrijednog posuđa, sačuvano je nekoliko primjeraka, poklona stranih dvorova i državnika.

Crnogorska vladarska porodica imala je bliske odnose sa mnogim ondašnjim velikim evropskim dvorovima. Tome su doprinijele i bračne veze pet (od ukupno devet) kćeri kralja Nikole, između ostalog i sa dinastijama Romanovih i Savoja.

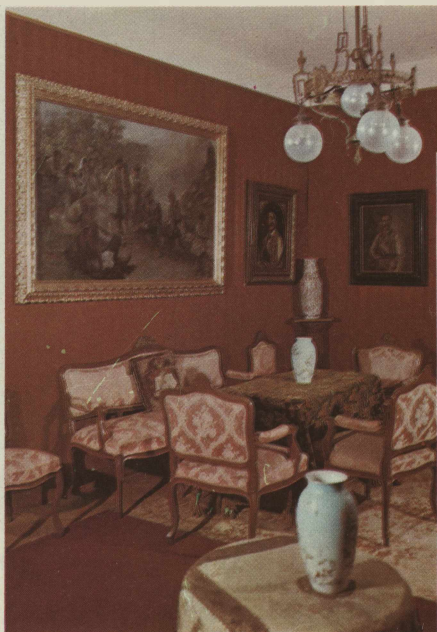
Poslije *Porodične trpezarije* slijedi *Crveni salon*. U njemu je garnitura namještaja u stilu Luja XIV, sa platinama slikara Čermaka, Bukovca i Počeka. Služio je za skromnije kraljeve prijeme.

U *Velikom prijemnom salonu* su portreti porodice Petrović, radovi slikara Bukovca, Paje Jovanovića i Medovića. U njemu su primane sve zvanične posjete.

Žuti salon je takođe garnitura u stilu Luja XIV. Na portretima su prikazani članovi porodice Petrović i francuski vladarski par Napoleon III i Evgenija. Salon je služio za kraljičine prijeme.



Orientalni salon



Crveni salon



Veliki prijemni salon



Spavaća soba kralja Nikole

Spavaća soba kralja Nikole. Pored dijela sačuvanog namještaja, izloženi su i predmeti vezani za ličnost kralja Nikole.

Zbirka odlikovanja kralja Nikole predstavlja izvanrednu rijetkost. U njoj su zastupljena vrlo visoka odlikovanja gotovo svih evropskih zemalja. To je prava vladarska zbirka.

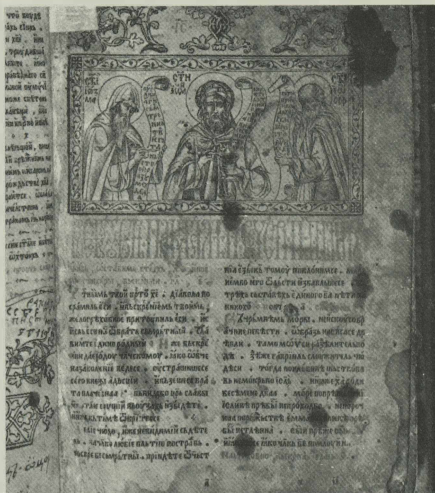
Prvo crnogorsko odlikovanje osnovao je Petar II Petrović Njegoš godine 1841. To je srebrna medalja »Za hrabrost«, dodjeljivana za vojničke vrline. Nešto kasnije, 1847. godine, Njegoš je izdao zlatnu Obilića medalju. Dobijali su je samo najodvažniji ratnici. Knjaz Danilo je osnivač prvog crnogorskog ordena, »Za nezavisnost Crne Gore«. Izdat je kao uspomena na krvavi crnogorsko-turski rat god. 1852–1853. Prvobitno je imao samo jedan stepen, da bi kasnije bio prošir-

ren na pet. Knjaz Nikola je osnovao prvo crnogorsko odlikovanje za civilne zasluge, Medalju za revnost (1895), koja je imala dva stepena, zlatna i srebrna. U vrijeme emigrantskog života u Francuskoj, kralj Nikola je osnovao posljednje crnogorsko odlikovanje, Orden »Za pravo, čast i slobodu Crne Gore«. Sem nabrojanih odlikovanja, u Crnoj Gori je izašlo nekoliko medalja – spomenica na najveće sukobe sa Turcima i najznačajnije događaje.

Među raznim primjercima ličnog oružja crnogorskog vladara, najveću vrijednost predstavlja sablja srednjovjekovnog srpskog kralja Milutina iz 1315. godine. Ona je, kao svjedočanstvo viševjekovne burne istorije, dospjela u posjed knjaza Nikole 1869. godine. Poklonio mu je ruski car Aleksandar II prilikom njegove posje-

te Rusiji. Do ruske carske riznice dospjela je kao trofej iz borbe sa Turcima, koji su sablju zaplijenili u kosovskoj bici 1389. godine. Interesantan primjerak je i sablja pruskog vladara Fridriha III. Na njoj je gotički izgravirano jedno Fridrihovo za-vještanje.

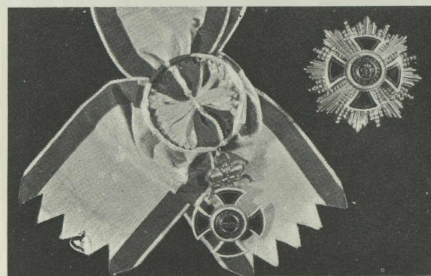
Mala odžaklija je intimni porodični kutak između spavaćih soba vladarskog para. Portreti predstavljaju evropske vladare, Nikoline savremenike. Na istom spratu nalaze se zatim: *Spavaća soba kraljice Milene, Orijentalni salon, Spavaća soba princeze Ksenije i Spavaća soba princeze Vjere.*



Oktoih petoglasnik (1536–37)



Obilica medalja, avers

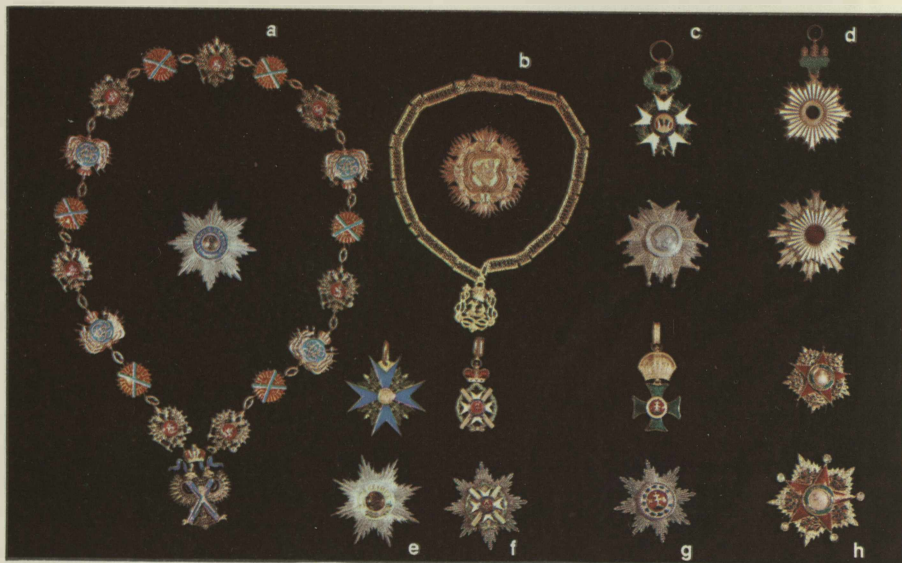


Orden Danilovog reda „Za nezavisnost Crne Gore“ I stepena

Dvorska biblioteka. Ovo odjeljenje broji 10.000 primjeraka sačuvanih knjiga iz nekadašnje dvorske biblioteke. Taj knjižni fond je poslije osnivanja Muzeja 1926. godine sistematski popunjavan i znatno uvećan. Najvredniji primjerci biblioteke su Oktoih prvoglasnik, štampan 1493/4. godine na Cetinju, jedna stranica Oktoih petoglasnika iz iste štamparije, Oktoih petoglasnik koji je štampao u Veneciji 1536/7, podgorički štampar vojvoda Božidar Vuković, i Psaltir, štampan takođe u Veneciji 1569/70. od kotorskog vlastelina Jerolima Zagurovića.

Od rukopisnih knjiga izdvajaju se po bogatstvu ukrašenih inicijala, minijatura i ilustracija dva jevanđelja nastala od XV do XVI vijeka.

Arhivsko odjeljenje je najvredniji crnogorski arhivski fond. U njemu se čuva arhivska građa koja se odnosi na istoriju Crne Gore od XIII vijeka do 1916. godine.



Dio kolekcije odlikovanja kralja Nikole:

a) Orden Andrije Prvozvanog, Rusija, Petar I, 1689. — b) Orden Anuncijsa (Ordine supreme Dell'Anunziata) Italija, Amadeo VI od Savoje, 1360/2. — c) Orden legije časti I stepena, Francuska, Napoleon I, 1802. — d) Orden izlazećeg sunca I stepena (Kiookujit-suche) Japan, Mikado Muteo Hito, 1875. — e) Orden Crnog orla (Orden vom Schwarzen Adler) Pruska, Fridrich I, 1701. — f) Orden Takovskog krsta I stepena, Srbija, Mihailo Obrenović, 1865. — g) Orden sv. Stefana I stepena, Austrougarska, osnivač Marija Terezija, 1764. — h) Orden Šejkat I stepena, Turska, Abdul Hamid II, 1878.

NJEGOŠEV MUZEJ

Povodom 100-godišnjice smrti vladara i pjesnika Petra II Petrovića Njegoša (1951) izvršena je rekonstrukcija Njegoševе rezidencije, Biljarde, i u njoj je smješten novoosnovani Njegošev

muzej. Najveći dio muzejskog fonda do tada je čuvan u Državnom muzeju, a kasnije je dopunjavan predmetima vezanim za Njegoša i njegovo doba. Samo dio sprata nekadašnje Njogo-



ševe kuće služi za smještaj ovog Muzeja, a ostatak zauzima Etnografski muzej Crne Gore.

U Muzeju se posebno ističe sačuvani dio biblioteke Petra II, u čijem je sastavu biblioteka njegovog prethodnika Petra I. Raznovrsnost knjiga u ovom fondu pokazuje visoku kulturu i obrazovanje ove izuzetne ličnosti. Najveći dio biblioteke sačinjavaju knjige iz oblasti filozofije, književnosti, istorije i drugih društvenih nauka, na devet evropskih živih i klasičnih jezika. Pa da u oči da u Njegoševoj biblioteci, iako se radi o crkvenom poglavaru, ima vrlo mali broj crkvenih knjiga.

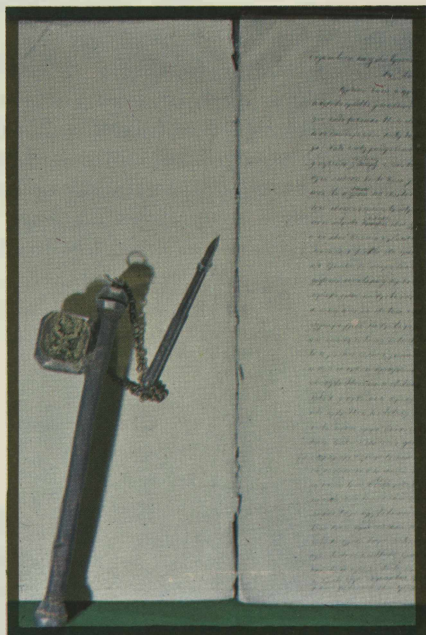
Sačuvan je Njegošev bilijar, po kome je čitava zgrada nazvana Biljardom, a koji najbolje podsjeća na prvobitni ambijent. U sklopu ovog ambijenta je i Njegoševa fotelja u venecijanskom stilu, uzdignuta za 16 cm zbog Njegoševe nadprosječne visine. U Muzeju se nalaze brojni Njegoševi portreti, među kojima se ističu radovi Slovenca J. Tominca (Njegoš u vladičanskoj mantiji) iz 1837. i austrijskog slikara J. Bössa (Njegoš u narodnoj nošnji) iz 1847. godine.

U Biljardi su nastala najznačajnija Njegoševa djela – Gorski vijenac, Luča mikrokozma, Ščepan Mali i dr. Sačuvan je i originalni rukopis Gorskog vijenca (1847), jednog od najznačajnijih djela jugoslovenske književnosti, kao i originalno pero kojim je Njegoš pisao, i divit (dio pisaćeg pribora).

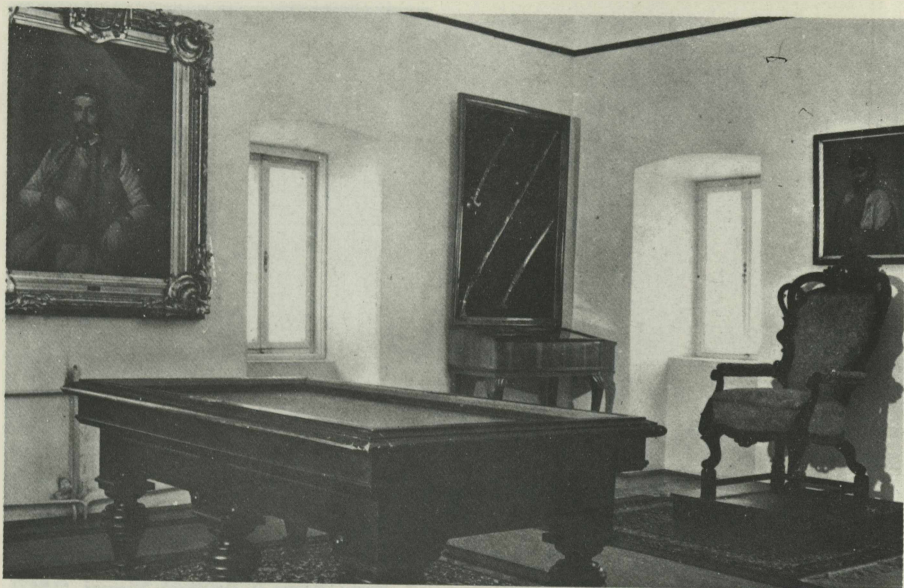
Od ostalih Njegoševih ličnih stvari vrijedna je raskošna vladičanska odežda sa štakom i zbirka zanatski lijepo obrađenog oružja.



J. Böss: Petar II Petrović Njegoš (1847)



Originalni rukopis »Gorskog Vijenca«
i Njegoševo pero i divit



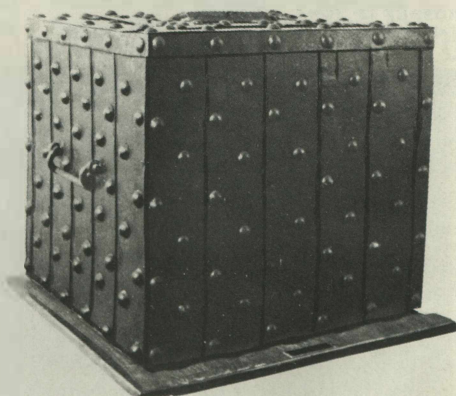
Njegošev Bilijar

Tek 1838. godine formirane su crnogorske finansije, sa posebnim stavkama za plaćanje činovnika i nabavku oružja. Po specijalnim uputstvima, finansije vodi Njegošev sekretar, a no-

vac je držan u za to određenoj kasi. Među ostalim izloženim predmetima pada u oči jedan lijepi umjetnički rad, akvarel, sa detaljima iz života Crne Gore onog vremena.



Njegoševa fotelja



Državna kasa iz Njegoševog vremena



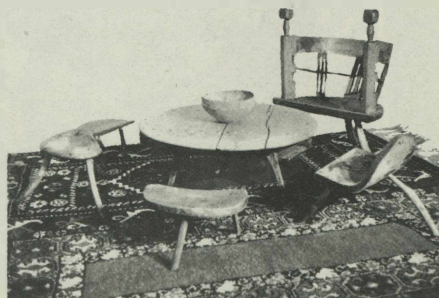
August Orou: Njegoš sa pratnjom (akvarel, 1839)

ETNOGRAFSKI MUZEJ

Etnografski muzej Crne Gore osnovan je 1951. godine u dijelu rekonstruisane Njegoševe Biljarde. Taj privremeni smještaj i nedostatak pogodnog izložbenog prostora onemogućili su ekspoziciju koja bi trebalo da prikaže cjelokupnu narodnu materijalnu i duhovnu kulturu ovog, po veličini malog, ali po raznovrsnosti, bogatstvu i sačuvanosti materijala jednog od najinteresantnijih etnografskih područja u Evropi. Izložba nije postavljena tako da prikazuje cjeloviti razvitak pojedinih specifičnih regiona, nego je samo fragmentarno izložen jedan dio atraktivnijeg materijala.

Po bogatstvu i ljepoti izrade, po živosti boja, svečana crnogorska narodna nošnja je pravi kontrast skromnim

privrednim mogućnostima zemlje u kojoj je nastala. Ona ne samo da pokazuje veliki domet terzijskog zanata na ovom području, nego i jednu karakterističnu psihičku osobinu crnogorskog čovjeka da mnogo polaže na svoj spoljni izgled. Nerazdvojnost oružja od nošnje ispoljava ratnički karakter



Sto za jelo i stolice

crnogorskog čovjeka. Primjerci oružja se savršeno slažu sa nošnjom, jer su rađeni raskošno, optočeni srebrom i ukrašeni dekorativnim kamenjem, se-defom i slično.

U narodnoj radinosti ističu se lijepo izatkani tepisi, bogati različitim motivima u koloru. Najljepši primjerci po-tiču iz sjevernih planinskih i stočar-skih krajeva Crne Gore, gdje je ovaj zanat i najrazvijeniji.

Crnogorska narodna kuća većinom je veoma skromna građevina. To su uslo-vile male privredne mogućnosti i ne-prekidno ratno stanje, praćeno raza-ranjem i imovinskom nesigurnošću. Njen enterijer potpuno odgovara spoljnom izgledu. U skromnoj unu-trašnjosti kuće pojavi se, međutim, i neki predmet koji se izdvaja ljepo-



Crnogorska svečana narodna nošnja

tom izrade i funkcionalnošću. To su gotovo najčešće muzički instrumenti i škrinje – spremišta za djevojačku opremu.



Čilim iz okoline Bijelog Polja



Škrinja iz stare Crne Gore

RELJEFNA KARTA CRNE GORE

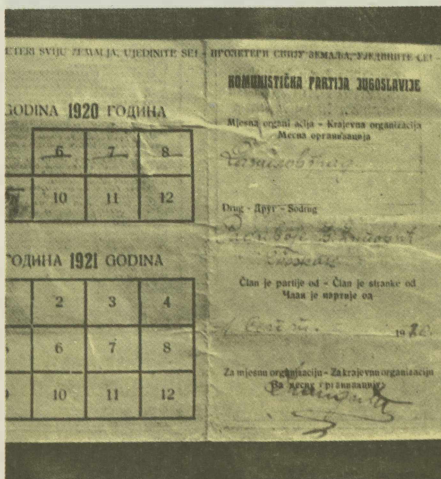
Kao sastavni dio Etnografskog muzeja, u dvorištu Biljarde, u njenom južnom dijelu, nalazi se paviljon u kojem je smještena reljefna karta Crne Gore. Izrađena je 1916/17. godine za vrijeme austro-ugarske okupacije Crne Gore. Njenu izradu diktirale su vojne potrebe, pa je tako

nastao jedinstven objekat te vrste u Evropi.

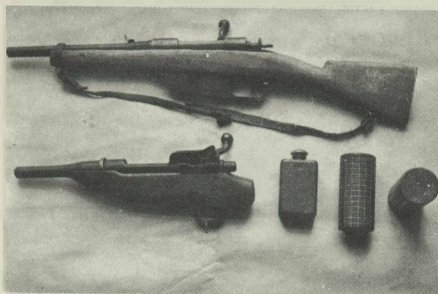
Topografski snimljeni reljef je razmjera 1 : 10.000. Obuhvaća sadašnju teritoriju Crne Gore sa okolnim područjem. Kartu su radili austro-ugarski vojni stručnjaci, a u oblikovanju reljefa glavnu ulogu imao je naš poznati vajar Marko Brežanin.

MUZEJ NOB-a

Izložba u ovom muzeju prikazuje razvoj radničkog pokreta u Crnoj Gori od 1918. godine. Pošto se ona uklapa u budući Istorijski muzej Crne Gore, to je sadašnja izložba na spratu Plavog dvorca privremena. Ekspozicija počinje prikazom prvih odjeka Oktobarske revolucije u nas – pobunom mornara austro-ugarske flote u Boki Kotorskoj, 1 – 3. februara 1918. Zatim se prikazuje osnivanje i rad prvih ćelija KPJ (1919–1920), učešće na opštinskim i parlamentarnim izborima, borbe za demokratizaciju zemlje, radnička prava i dr.; zabrana KPJ, vidovi borbe i djelovanje partijskih organizacija u uslovima ilegalnog rada Pär-



Partijska legitimacija iz 1920. godine



Partizansko oružje iz 1941. godine



Okovi i obrok hljeba (iz okup. logora)



Borci IV proleterske i I krajiške brigade
(Jajce, 1942. god.)

tije, forme djelovanja KPJ preko sindikalnih i omladinskih organizacija i kulturno-umjetničkih i sportskih društava; borba za stvaranje Narodnog

fronta; aktivnost studentskog pokreta i represalije koje je režim Kraljevine Jugoslavije sprovodio protiv djelovanja KPJ.

Zatim je prikazan otpor politici jugoslovenskog kraljevskog režima izražen 27. marta 1941, kada je pod pritiskom masa, predvođenih od KPJ, poništen pakt sa silama Osovine. Neposredno poslije toga, Jugoslavija je napadnuta, i poslije kratkotrajnog aprilskog rata okupirana od strane osovinskih snaga. Teritoriju Crne Gore okupirale su oružane snage Italije, a neke njene oblasti pripojene su Albaniji i Italiji. Brojni dokumenti ilustruju način na koji je okupator zavodio svoju vlast i našao podršku u nekim predstavnicima građanskih partija.

Veoma ilustrativno je prikazana uloga KPJ kao organizatora otpora okupatoru, što je već 13. jula dovelo do opštenarodnog ustanka. Poslije prvih značajnih uspjeha i stvaranja slobodnih teritorija pristupa se formiranju nove narodne vlasti. Dokumenti pokazuju da je od tada Crna Gora poprište stalnih borbi sa okupatorom, a njeni borci djeluju u partizanskim jedinicama širom Jugoslavije, sve do konačnog oslobođenja zemlje i stvaranja nove Socijalističke Jugoslavije. Predmeti i fotosi prikazuju zvjerstva koja je okupator počinio nad komunistima i rodoljubima od samog početka okupacije, da bi poslije julskog ustanka zaveo pravi teror i sprovodio varvarske odmazde nad nedužnim stanovništvom. Masovna hapšenja i odvođenja u logore, strijeljanja i paljenja čitavih sela vidno su istaknuta u izložbi muzeja.

Na kraju je prikazano oslobođenje Crne Gore 1944. godine kao i naponi koji se ulažu za obnovu razrušene zemlje i organizacija državne uprave u sklopu nove socijalističke Jugosla-

vije. Primjerci sačuvanih socijalnih lira i dinara govore o interesantnom pokušaju zavođenja specifičnog monetarnog sistema u Crnoj Gori. Ovaj novac je posebna numizmatička vrijednost.



Vladin dom

UMJETNIČKA GALERIJA SR CRNE GORE

Osnovana je 1950. godine i prvobitno smještena u Plavom dvorcu, a kasnije za nju je posebno adaptiran prostor na spratu Vladinog doma, gdje se i sada nalazi,

Sastoji se iz zbirki: Moderna jugoslavenska umjetnost, Crnogorska umjetnost, Ikone i kopije fresaka iz Crne Gore i Poklon-zbirka Milice Sarić-Vukmanović.

Jugoslavenska umjetnost u Galeriji zastupljena je djelima naših najvećih umjetnika od kraja XIX vijeka do danas. Među najstarijim predstavnicima ističu se radovi Đorđa Krstića, Vlaha Bukovca, Uroša Predića, Paje Jovanovića, Đure Jakšića i drugih.

Od impresionista zastupljeni su Nađežda Petrović, Kosta Miličević, Ri-

hard Jakopič, Matej Sternen i Matija Jama.

Period od 1918. godine do danas predstavljen je najistaknutijim slikarima i skulptorima iz svih jugoslovenskih regiona, koji pripadaju različitim pravcima.

Crnogorska zbirka je postavljena hronološki. Najstariji radovi su baroknog slikara Tripa Kokolja (1661–1713) iz Perasta.

Moderno crnogorsko slikarstvo počinje grupom najstarijih slikara, Anastasom Bocarićem, Perom Počekom i Ilijom Šobajićem, da bi se preko srednje generacije Mila Milunovića, Mihaila Vukotića, Petra Lubarde, Jovana Zenjića, Sava Vujovića, Miloša Vuškovića i vajara Rista Stijovića, završilo najmlađom generacijom veoma talentovanih stvaralaca.



Tripo Kokolj: Sv. Porodica, ulje
(XVII v.)



Ikona, anonimni autor iz porodice
Rafailović-Dimitrijević (XVIII v.)

Zbirka ikona predstavljena je ikonografskom školom iz Boke Kotorske (XVII i XVIII v.), koja je u stvari nastavak bogate ikonografske tradicije iz ranijeg perioda.

U fondu kopija frešaka sakupljeni su živopisi iz najznačajnijih crnogorskih manastira sa freskoslikarstvom: Morače, Pive, Trojice pljevaljske i nekih primorskih centara.

Dopunu fondovima i postavci galerije crnogorskog i jugoslovenskog modernog slikarstva čini poklon-zbirka Milice Sarić-Vukmanović. To su radovi naših najpoznatijih savremenih likovnih stvaralaca. U ovoj zbirci nalaze se radovi i stranih autora, među kojima i vrhunskih umjetnika današnjice: Pikaša, Šagala, Gutuza i drugih.



Petar Lubarda: Crnogorska brda, ulje

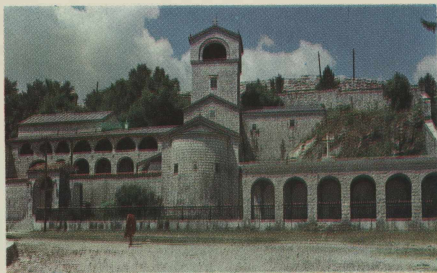


Mihailo Vukotić: Pejsaž, ulje

MANASTIRSKI MUZEJ

U riznici Cetinjskog manastira smješten je Manastirski muzej. Vjekovna tradicija sakupljanja vrijednih istorijskih predmeta u Manastiru stvorila je od ovoga muzeja riznicu dragocjenog kulturnog nasljeđa.

U manastirskom muzejskom fondu posebno se ističe nekoliko izuzetnih predmeta iz naše srednjevjekovne prošlosti – epitrahilj koji se vezuje za ličnost Save Nemanjića (prvi srpski arhiepiskop i tvorac srpske crkvene samostalnosti), kruna Stefana Dečanskog (srpski kralj iz XIV vijeka), crkvena zastava iz doba Balšića (zetski vladari iz XIV–XV v.), pečat i štap Ivana Crnojevića (zetski vladar koji je



Cetinjski manastir



Kruna Stefana Dečanskoga (XIV v.)



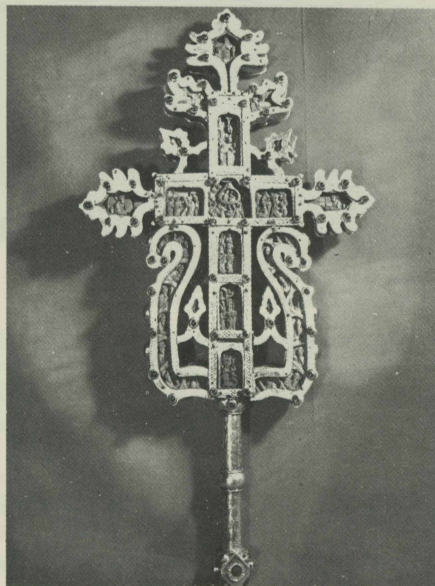
Zastava Balšića (XIV–XV v.)



Ornat vladike Danila Petrovića (1696–1735)



Pečat Ivana Crnojevića (XV v.), avers i revers



Krst Đure Čajničanina (XVII v.)

1482. godine prenio prijestonicu na Cetinje).

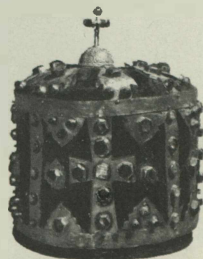
U riznici su sačuvani ornat (mitropolitske odežde) svih vladika iz kuće Petrovića (1696–1851). To su raskošne odežde od raznobojnih brokata, ukrašene religioznim i cvjetnim motivima, izvezenim zlatnim i srebrnim nitima, utkanim ili apliciranim na tkanini. Dijelovi ornata su: sakos (gornja

odežda pravoslavnih vladika), omofor (dio odejce koji se nosi preko ramena), nadbedrenik, epitrahilj (u obliku dvije trake koje se vješaju oko vrata i padaju do pojasa), i štaka.

Među raznim krstovima izdvaja se ljepotom izrade i bogatstvom likovnih prikaza ručni krst mitropolita Rufima, koji je radio majstor Đuro Čajničanin sa bratijom 1634. godine. Na drvenom dijelu krsta, u plitkom reljefu, prikazani su razni hrišćanski praznici, proroci, apostoli, jevanđelisti, episkopi i monasi. Okov krsta je od srebra sa pozlatom.

Pažnju privlači i nekoliko sačuvanih mitropolitskih mitri (kruna). Rađene su raskošno od zlatom i srebrom vezenih tkanina, ukrašenih biserima i dragim kamenjem.

Vrlo je dragocjena manastirska zbirka ikona. U njoj su, pored domaćih, brojno zastupljeni i ruski radovi. Neke od njih su visoka umjetnička dostignuća. Mnoge su okovane skupocjenim ramovima od plemenitih metala, sa dragim kamenjem i bogatim gravirama.



Mitra vladike Visariona Borilovića (iz 1682. god.)



Ikona, Bogorodica umiljenija sa Hristom iz kolekcije Festnjikova (XVI–XVII v.)



Panagija, reljef na slonovoj kosti, srebrni okov (1683. god.)

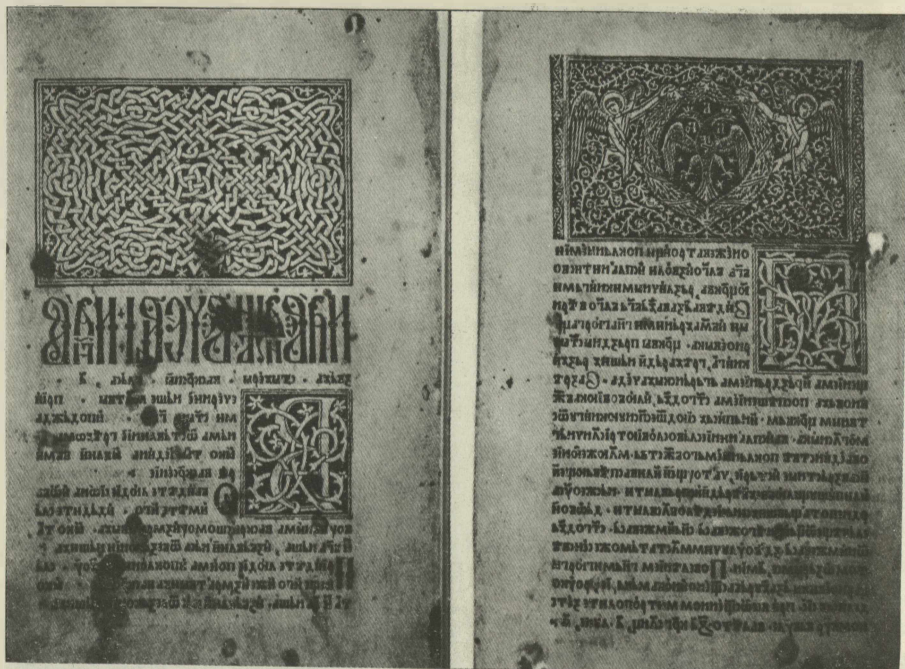
U mnoštvu ostalih crkvenih dragocjenosti (putiri, kandila, kadionice, svijećnjaci, relikvijari, obredni predmeti) ističe se manja zbirka panagija (lik Bogorodice koji pravoslavne vladike nose na grudima). Rađene su od zlata, srebra, kristala i slonove kosti, ukrašene dragim kamenjem.

Jedan od najvrijednijih manastirskih fondova je bogata zbirka rukopisnih crkvenih knjiga, nastalih u manastirima i crkvama stare Zete, koje je krajem XV vijeka Ivan Crnojević prenio na Cetinje gdje je stvorio politički i duhovni centar svoje države. Kasnije je ova biblioteka na razne načine uvećavana i dopunjavana, pa je i pored mnogih razaranja, koje je pretrpio Cetinjski manastir, sačuvala veliki broj primjeraka. Knjige potiču iz vremena od XIII do XVIII vijeka. Pi-



Jevandjelje Divoša Tihoradovića (oko 1350. god.)

sane su ćirilicom na pergamentu ili hartiji. Monasi koji su prepisivali knjige uzdigli su ovu djelatnost do viso-

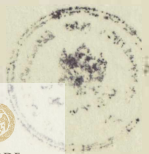


Oktoih prvoglasnik, Cetinje 1493/4

kog umjetničkog dometa. Početna slova pojedinih poglavlja pisana su slovima velikih razmjera, često bojenim i ornamentisanim (inicijali); za glavni listovi su iscrtani obojenim ukrasima (minijature), a tekst knjiga je ilustriran raskošnim kolorom. Korice knjiga su ponekad okivane srebrnim i zlatnim okovima, graviranim i ukrašenim dekorativnim kamenjem.

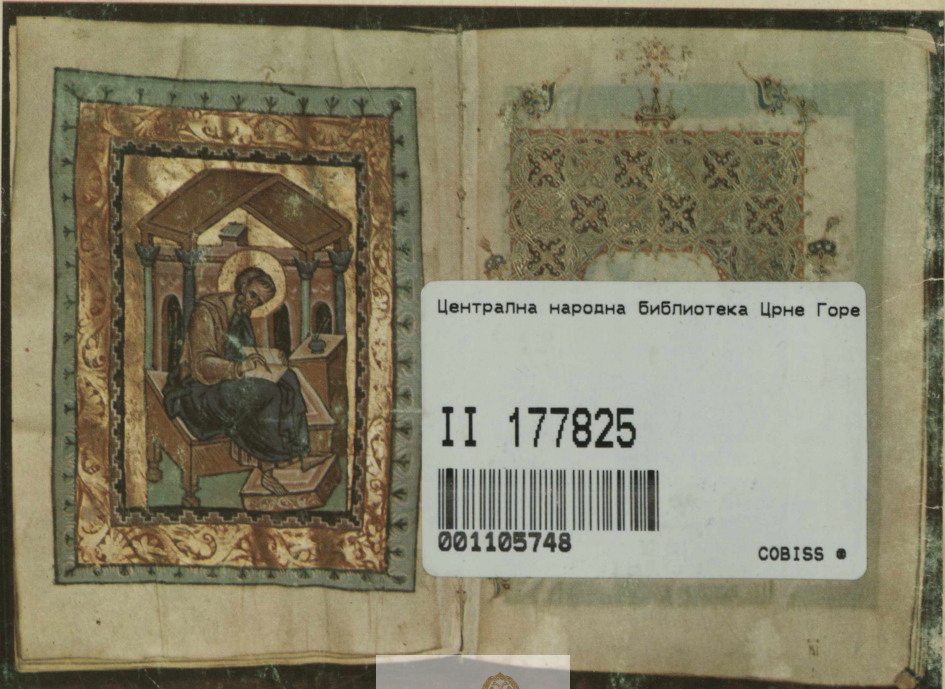
U manastirskoj biblioteci sačuvano je i nekoliko rijetkih primjeraka štampanih knjiga. Među njima se ističe i prva južnoslovenska ćirilička inkunabula Oktoih prvoglasnik, štampan u Cetinju 1493/4, i tri kvazinkunabule (štampane knjige iz prve polovine XVI vijeka) koje su u Veneciji radili crnogorski štampari, tamo izbjegli pred Turcima.







Četna zastava sa Vučjeg Dola iz 1876. g. (Državni muzej)



Централна народна библиотека Црне Горе

II 177825



001105748

COBISS •



Rukopisno Jevandjelje, pergament, XV, početak XVI vijeka (Državni muzej)